

ABDURAUF FITRAT VA O‘ZBEK TILI.

Subhanova Habibabonu Xasan qizi.

Annotatsiya.

Ushbu maqolada Abdurauf Fitratning o‘zbek tilining rivojlanishiga qo‘shgan hissasi yoritiladi. Jadidchilik harakati davrida Fitratning til, adabiyot va ta’lim sohasidagi faoliyati, adabiy tilni shakllantirishdagi xizmatlari hamda milliy til taraqqiyotiga oid qarashlari tahlil qilinadi. Shuningdek, uning ilmiy va badiiy merosi zamonaviy o‘zbek tilshunosligi hamda pedagogikasi rivojidagi o‘rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Abdurauf Fitrat, o‘zbek tili, jadidchilik, adabiy til, ma’rifatparvarlik, til madaniyati, milliy uyg‘onish.

XX asr boshlarida Turkiston hududida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy va madaniy o‘zgarishlar milliy til va adabiyot taraqqiyotiga kuchli ta’sir ko‘rsatdi. Ayniqsa, jadidchilik harakati vakillari xalqni ma’rifatli qilish, zamonaviy ta’limni rivojlantirish va milliy o‘zlikni anglash g‘oyalarini ilgari surdilar. Ana shunday buyuk ma’rifatparvarlardan biri Abdurauf Fitrat bo‘lib, u o‘zbek tilining rivoji, adabiy me’yorlarning shakllanishi va til madaniyatining yuksalishida muhim o‘rin egallaydi. Fitrat o‘z faoliyati davomida tilni millatning asosiy boyligi sifatida baholadi. U xalqning ma’naviy taraqqiyoti ona tilining rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq ekanligini ta’kidladi. Shu sababli uning ilmiy, publitsistik va badiiy asarlarida til masalasi muhim mavzulardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Abdurauf Fitrat o‘zbek adabiy tilining shakllanishi va rivojlanishida katta xizmat qilgan ijodkorlardan biridir. U eski adabiy til tarkibida haddan tashqari ko‘p uchraydigan murakkab arabcha va forscha iboralarning xalq uchun tushunarsiz ekanligini tanqid qildi. Fitrat adabiy til xalqning jonli nutqiga yaqin bo‘lishi kerakligini ta’kidladi. Shu orqali u o‘zbek tilining sodda, ravon va xalqchil shaklda rivojlanishiga hissa qo‘shdi. Fitrat tilni rivojlantirish bilan bir qatorda ta’lim tizimini isloh qilishga ham alohida e’tibor qaratdi. U eski usuldagi maktablarni zamonaviy bilim berishga qodir emas deb hisoblagan va yangi

usuldagi jadid maktablarini qo‘llab-quvvatlagan. Bu maktablarda o‘quvchilar ona tilida savod chiqarishi, ilm-fan asoslarini o‘rganishi va mustaqil fikrlashga o‘rgatilishi kerak edi.

Fitratning ilmiy qarashlarida til va millat tushunchalari o‘zaro chambarchas bog‘langan. Uning fikricha, milliy tilni asrash va rivojlantirish millatning ma’naviy mustaqilligini saqlashga xizmat qiladi. Shu sababli u o‘zbek tilining davlat va jamiyat hayotidagi mavqeini oshirish tarafdori bo‘lgan. Adib o‘z asarlarida boy va ta’sirchan til vositalaridan foydalangan. Uning dramalari, maqolalari va she’riy asarlari o‘zbek adabiy tilining imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan. Fitratning ijodida milliy ruh, ma’rifat, ozodlik va taraqqiyot g‘oyalari yetakchi o‘rin tutadi. Bu esa uning asarlarining nafaqat badiiy, balki tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi. Fitrat ko‘plab xorijiy tillarni bilgan va Sharq hamda G‘arb madaniyatini chuqur o‘rgangan ziyolilardan biri edi. U jahon ilm-fani va adabiyoti yutuqlarini o‘zbek xalqiga tanishtirish orqali til boyligini kengaytirishga harakat qilgan. Natijada o‘zbek tilida yangi ilmiy va madaniy terminlarning shakllanishiga zamin yaratildi.

Abdurauf Fitrat faoliyatining yana bir muhim jihati uning til madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan sa’y-harakatlarida namoyon bo‘ladi. Fitrat tilning nafaqat aloqa vositasi, balki millatning ma’naviy qiyofasini aks ettiruvchi asosiy omillardan biri ekanligini alohida ta’kidlagan. Shu sababli u o‘z maqolalari va ilmiy qarashlarida ona tiliga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, uni asrash va boyitish masalalariga katta e’tibor qaratgan.

Fitrat o‘zbek tilining ilm-fan va ta’lim sohasida keng qo‘llanishini qo‘llab-quvvatlagan ziyolilardan biri edi. U zamonaviy fanlarni o‘qitishda ona tilidan foydalanish xalqning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiradi, deb hisoblagan. Shu maqsadda u darsliklar yaratish, ilmiy maqolalar yozish va yangi usuldagi ta’lim tizimini rivojlantirishga faol hissa qo‘shgan. Uning pedagogik qarashlari bugungi zamonaviy ta’lim tamoyillari bilan hamohang bo‘lib, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qilgan.

Abdurauf Fitrat o‘zbek tilining uslubiy imkoniyatlarini kengaytirishda ham muhim rol o‘ynagan. U badiiy asarlarida sodda va ravon uslubdan foydalangan holda xalqning ruhiyati, orzu-intilishlari va davr muammolarini yorqin ifodalab bergan. Ayniqsa, uning dramatik asarlarida tilning obrazlilik xususiyatlari kuchli namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘zbek dramaturgiyasi va publitsistik tilining rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Fitrat milliy uyg‘onish g‘oyalarini targ‘ib qilish orqali yosh avlodni ilmiy, vatanparvar va ma’naviyatli bo‘lishga undagan. Uning fikricha, taraqqiyotga erishish uchun xalq avvalo o‘z tilini, tarixini va madaniyatini chuqur anglashi lozim edi. Shu bois u milliy o‘zlikni anglashda tilning o‘rni beqiyos ekanligini qayta-qayta ta’kidlagan. Adibning ijodiy va ilmiy merosi keyingi avlod tilshunoslari hamda adabiyotshunoslari uchun muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Fitrat tomonidan ilgari surilgan tilni soddalashtirish, xalqchil adabiy me’yorlarni shakllantirish va ma’rifatni rivojlantirish haqidagi g‘oyalar bugungi kunda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan qaraganda, uning faoliyati o‘zbek tilining zamonaviy taraqqiyotida muhim bosqichlardan biri sifatida baholanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Abdurauf Fitrat o‘zbek tili va milliy madaniyat rivojiga ulkan hissa qo‘shgan buyuk ma’rifatparvar hisoblanadi. Uning tilni soddalashtirish, xalqchil adabiy tilni shakllantirish va ta’lim tizimini modernizatsiya qilish borasidagi g‘oyalari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Fitratning boy ilmiy va badiiy merosi o‘zbek tilshunosligi hamda adabiyoti taraqqiyotida muhim manba bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Fitrat A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.
2. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2016.
3. Qosimov B. Jadidchilik va milliy uyg‘onish. – Toshkent, 2018.
4. Hayitmetov A. O‘zbek adabiyoti va jadidlar faoliyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
5. Rahimov B. O‘zbek adabiy tilining rivojlanish bosqichlari. – Samarqand, 2020.